

Аялдардын укуктары жаатындагы эл аралык стандарттар

Аялдардын укуктарынын эл аралык стандарттарынын булактары

Адам укуктарынын жалпы декларациясы (1 жана 2-бер.): Бардык адамдар өз беделинде жана укуктарында эркин жана тең укуктуу болуп жаралат жана ар бир адам кандайдыр бир айырмачылыктарына, анын ичинде жынысына карабастан, бардык укуктарга жана эркиндиктерге ээ болууга тийиш.

Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакт (3 жана 26-бер.).

Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар жөнүндө эл аралык пакт (2, 3, 7-бер.).

Аялдарга карата басмырлоонун бардык түрлөрүн жоюу жөнүндө конвенция (АБЖК).

АБЖКнын факультативдик протоколу.

Пекин декларациясы жана аракеттер платформасы.

Аялдарга карата зомбулукту жоюу жөнүндө декларация.

КМШнын Адам укуктары жана негизги эркиндиктери жөнүндө конвенциясы (2, 13, 14-бер.).

Майыптардын укуктары жөнүндө конвенция (6-бер.).

Баланын укуктары жөнүндө конвенция (2-бер.).

Бардык эмгек мигранттарынын жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарын коргоо жөнүндө конвенция (7-бер.).

Аялдарга карата басмырлоону жоюу боюнча комитеттин жалпы сунуштары.

Аялдарга карата зомбулукка жол бербөө жана токтотуу (ЕККУнун No. 15/05 чечими).

Эмне үчүн аялдардын укуктары маанилүү?

Аялдардын саясий, жарандык, экономикалык, коомдук жана маданий жашоого толук жана тең укуктуу катышуусу адам укуктарын ишке ашыруунун маанилүү бөлүгү болуп саналат. Аялдар коопсуз коомдоштукта жана үй-бүлөдө жашаган учурда өзүнүн дараметин толугу менен ишке ашыра алышат, жашоонун бардык чөйрөлөрүнө бирдей жетүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болушуп, башкарууга жана чечим кабыл алууга катышышат, мамлекеттин өнүгүшүнө чоң салым кошо алышат.

Аялдарды басмырлоо деген эмне?

Бул - аялдарга карата мурунтан ойлонулган, калыптанып калган терс мамиледен улам кандайдыр бир жаатта жыныс белгилери боюнча кандай болбосун айырмачылык, чыгарып салуу, чектөө, укуктардан ажыратуу. Аялдарды басмырлоо тең укуктуулук жана адамдык ар-намысты урматтоо принциптерин бузат, аялдардын эркектер менен катар өз өлкөсүнүн саясий, социалдык, экономикалык жана маданий жашоосуна катышууга жолтоо болот, коомдун жана үй-бүлөнүн жыргалчылыгынын өсүшүнө тоскоолдук кылат, аялдардын өз өлкөлөрүнүн жана адамзаттын жыргалы үчүн мүмкүнчүлүктөрүнүн толук ачылышын андан да татаалдаштырат (АБЖК).

Гендердик стереотиптер аялдарга кандайча зыян келтирет?

Гендердик стереотиптер аялдар менен эркектер ээ болууга тийиш болгон касиеттер жана мүнөздөмөлөр жөнүндө, ошондой эле алар аткарган же аткарууга тийиш болгон ролдор тууралуу жайылтылган пикир же тескери ой болуп саналат. Стереотиптер көбүнчө аялдарга карата мамиле боюнча басмырлоочу мүнөзгө ээ. Алар аялдардын кесип тандоосуна, аялдардын саясий жана коомдук жашоого чектелген катышуусуна, эмгек рыногуна бирдей эмес катышуусуна жана үй-бүлөлүк мамилелердеги бирдей эмес абалына терс таасирин тийгизет. Стереотиптер аялдарга карата зомбулуктун түпкү себептери да болуп саналат.

Аялдардын саясий жашоого катышуу укугу

Аялдар эркектер менен бирдей шарттарда төмөнкүлөргө укуктуу (АБЖК 7-бер):

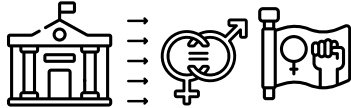
- ◆ бардык шайлоолордо жана ачык референдумдарда добуш берүүгө жана бардык ачык шайлануучу органдарга шайланууга;
- ◆ өкмөттүн саясатын түзүүгө жана жүзөгө ашырууга катышууга жана мамлекеттик кызматтарды ээлөөгө, ошондой эле мамлекеттик башкаруунун бардык деңгээлдериндеги бардык мамлекеттик иш-милдеттерди жүзөгө ашырууга;
- ◆ өлкөнүн коомдук жана саясий жашоосунун көйгөйлөрү менен алектенген өкмөттүк эмес уюмдардын жана ассоциациялардын ишине катышууга.

АБЖК айыл жергесинде жашаган аялдардын укуктарын жана мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү өзгөчө маанилүү экендигин баса белгилейт. Айылдык аялдар көбүнчө ар кандай маселелерде системалуу түрдө басмырлоого дуушар болушат, төлөнбөгөн үй жумуштарынын жүгүнүн олуттуу бөлүгүн көтөрөт, көбүнесе төмөнүрөөк билим деңгээлине ээ ([CEDAW/C/GC/31-CRC/C/GC/18](#)).

Айыл жергесинде жашаган аялдар төмөнкү укуктарга ээ (АБЖК 14-бер.):

- ◆ бардык деңгээлдерде өнүктүрүү пландарын иштеп чыгууга жана жүзөгө ашырууга катышуу;
- ◆ медициналык тейлөөгө жетүү, анын ичинде үй-бүлө өлчөмүн пландаштыруу маселелери боюнча маалыматтарды, кеңештерди жана кызматтарды алуу;
- ◆ социалдык камсыздандыруу программалардын алкагында көрсөтүлгөн жардамдардын жана кызматтардын пайдасын көрүү;
- ◆ жамааттык иш-аракеттердин бардык түрүнө катышуу;

- ◆ айыл чарба насыяларына жана зайымдарга жетүү;
- ◆ жашоонун талаптагыдай шарттарын, айрыкча, турак жай шарттарын, санитардык кызмат көрсөтүүлөрдү, электр жана суу менен камсыздоо, ошондой эле транспорт жана байланыш каражаттарын пайдалануу.

Мамлекеттин аялдардын укуктарын жылдыруу боюнча кандай милдеттери бар?

- ◆ Аялдарга карата ар кандай басмырлоого тыюу салуучу мыйзамдык жана башка чараларды көрүү (АБЖК 2-бер.).
- ◆ Аялдардын укуктарын эркектер менен бирдей негизде юридикалык коргоону белгилөө жана аялдарды басмырлоонун ар кандай актыларына каршы эффективдүү коргоону камсыз кылуу (АБЖК 2-бер.).
- ◆ Аялдарга карата кандайдыр бир басмырлоочу аракеттерди жасоодон өзүн-өзү токтотуу (АБЖК 2-бер.).
- ◆ Ар кандай адамдар, анын ичинде уюмдар же ишканалар тарабынан аялдарга карата басмырлоону жоюу үчүн чараларды көрүү (АБЖК 2-бер.).
- ◆ Аялдарга карата басмырлоону камтыган колдонуудагы мыйзамдарды, үрп-адаттарды жана тажрыйбаларды өзгөртүү же жокко чыгаруу боюнча чараларды көрүү (АБЖК 2-бер.).
- ◆ Зыян келтирүүчү стереотиптерди жок кылуу максатында эркектер менен аялдардын жүрүм-турумунун социалдык жана маданий үлгүлөрүн өзгөртүү үчүн чараларды көрүү (АБЖК 5-бер.). АБЖК комитети Кыргызстан боюнча эскертүүлөрүндө (CEDAW/C/KGZ/CO/4) алардын натыйжасында аялдар басмырлоого дуушар болгон тажрыйбалардын зыяндуу түрлөрүнүн кеңири жайылышына байланыштуу тынчсыздануусун билдирет.
- ◆ Позитивдүү чараларды көрүү жана квоталарды киргизүү аркылуу аялдарга мамлекеттик органдарга шайлануу жана өкмөттүк башка кызматтарды ээлөө укугун камсыз кылуу (АБЖК 7-бер.).
- ◆ Аялдардын билим алууга, ишке орношууга, саламаттыкты сактоого жана экономикалык жана социалдык жашоонун башка тармактарына жетүүсүнө карата басмырлоону жоюу үчүн чараларды көрүү (АБЖК 10, 11, 12, 13-бер.).

Аялдардын укуктарын коргоонун эл аралык механизмдери

Жеке билдирүүлөр. Аялдарга карата басмырлоону жоюу боюнча комитет АБЖКга карата факультативдик протоколдун катышуучу мамлекеттери тарабынан АБЖКны божомолдуу бузгандыгы жөнүндө жеке билдирүүлөрдү карашы мүмкүн.

Даттанууну кимдер бере алат?

Кайсыл болбосун аял же аялдар тобу Комитетке АБЖКнын (Кыргыз Республикасы 1996-жылы кошулган) жана АБЖКга карата Факультативдик протоколдун (Кыргыз Республикасы 2002-жылдын 23-апрелинде

кабыл алынган **Мыйзам** менен кошулган) катышуучусу болуп саналган мамлекетке каршы даттануу бере алат.

Үчүнчү тарап укуктары бузулган аялдардын атынан алардын жазуу түрүндөгү макулдугу бар (формага карата талаптар жок) болгон шартта. Белгилүү бир учурларда үчүнчү тарап мындай макулдук жок болсо деле даттана алат (мисалы, адам сырткы дүйнө менен байланышуу мүмкүнчүлүгү жок абакта жаткан болсо же зордоп жоголуунун курмандыгы болгон учурларда). Мындай учурларда даттануунун автору кандай себептерден улам макулдук алуу мүмкүн эмес болуп калган экендигин түшүндүрүүгө тийиш. Даттанууларды бул келишимдин органдарынын жол-жоболоруна ылайык кантип тапшыруу керектиги жөнүндө кеңири маалымат менен **бул жерден** тааныша аласыздар.

Атайын жол-жоболор.

БУУнун Адам укуктары боюнча кеңешинин атайын жол-жоболору - бул адам укуктары жаатындагы конкреттүү маселелер же белгилүү бир өлкөлөрдөгү адам укуктарына байланыштуу кырдаалдар боюнча маалымат берүүгө жана кеңеш берүүгө ыйгарым укуктуу, адам укуктары жаатындагы көз карандысыз эксперттер. Каалаган адам аялдардын укуктарынын бузулушу боюнча билдирүүнү төмөнкүлөргө жөнөтө алат:

Аялдар менен кыздарга карата басмырлоо жөнүндө маселе боюнча жумушчу топко;

Аялдарга карата зомбулук, анын себептери жана кесепеттери жөнүндө маселелер боюнча атайын баяндамачыга.

Онлайн форма укуктардын жана эркиндиктердин бузулушу жөнүндө жеке билдирүүлөрдү, ошондой эле ченемдик укуктук актылар (ЧУА), ЧУА долбоорлору жана мамлекеттин адам укуктары менен эркиндиктерин бузган саясаты жөнүндө маалыматтарды жөнөтүүгө мүмкүнчүлүк берет.

3

Аялдарга карата басмырлоону жоюу боюнча комитетке альтернативдүү баяндамаларды берүү

Укук коргоо уюмдары катышуучу мамлекет даярдап жаткан баяндамага параллелдүү түрдө (АБЖК 22 -бер.) мамлекеттин АБЖКнын алкагында өз милдеттенмелерин ишке ашыруусу жөнүндө “көмүскө” (альтернативдүү) баяндамаларын Комитетке тапшыра алышат. Комитет сессияга чейинки жабык отурумунда катышуучу мамлекеттер тарабынан берилген баяндамалар менен бирге укук коргоо уюмдарынын “көмүскө”/альтернативдүү баяндамаларын карап чыгат. Комитет берилген документтерге негизденүү менен, катышуучу мамлекет жазуу жүзүндө жооп берүүгө тийиш болгон көйгөйлөрдүн жана суроолордун тизмегин даярдайт. Комитет мындай пикир алышуунун негизинде өзүнүн катышуучу мамлекетке эскертүүлөрүн жана сунуштамаларын жарыялайт, алар “корутунду эскертүүлөр” деп аталат. Катышуучу мамлекет бузууларды жоюу жана Комитеттин сунуштамаларын аткаруу үчүн чараларды көрүүгө милдеттүү.

4

Иликтөөлөр

Аялдарга карата басмырлоону жоюу боюнча комитет катышуучу мамлекетте АБЖКнын олуттуу же системалуу түрдө бузуулары жөнүндө анык маалыматты алган учурда өз демилгеси боюнча иликтөөлөрдү башташы мүмкүн (АБЖКга карата Факультативдик протоколдун 8-бер.).

Иликтөөлөр кайсы мамлекеттерде жүргүзүлүшү мүмкүн? Иликтөөлөр бул боюнча Комитеттин компетенциясын тааныган катышуучу-мамлекеттерге карата гана жүргүзүлүшү мүмкүн. Кыргызстан Факультативдик протоколго эч кандай эскертүүсүз кошулуу менен Комитеттин компетенттүүлүгүн тааныган.